

ANALİZ

TEMMUZ 2018 SAYI: 249

OLAĞANÜSTÜ HALİN İKİ YILI VE SONRASI

CEM DURAN UZUN, MERT HÜSEYİN AKGÜN

OLAĞANÜSTÜ HALİN İKİ YILI VE SONRASI

CEM DURAN UZUN, MERT HÜSEYİN AKGÜN

COPYRIGHT © 2018

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama: Hasan Suat Olgun
Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
15 TEMMUZ SONRASI OHAL İLANI VE GEREKÇELERİ	9
OHAL'İN DÜZENLEYİCİ İŞLEMLERİ: OHAL KHK'LARI	13
YARGININ FETÖ VE 15 TEMMUZ İLE MÜCADELESİ	22
OHAL'İN KALDIRILMASI VE DEVAM EDEN TERÖRLE MÜCADELE	24
SONUÇ	27

YAZARLAR HAKKINDA

Cem Duran Uzun

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde lisans (1999), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Bölümü'nde yüksek lisans (2002) ve doktora (2009) eğitimini tamamladı. 2007'de University of North Carolina at Charlotte'ta (UNCC) bir yıl süreyle misafir araştırmacı olarak çalıştı. 2001'de Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı ve halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak Anayasa Hukuku, Siyasi Partiler Hukuku ve Anayasa Yargısı derslerini vermektedir.

Mert Hüseyin Akgün

Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlamıştır. Yüksek lisans eğitimine Hacettepe Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümü'nde devam etmektedir. Araştırma alanları arasında yeni anayasa çalışmaları, demokratikleşme ve yargı reformu yer almaktadır. SETA Hukuk ve İnsan Hakları Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

ÖZET

Türkiye 15 Temmuz 2016'da Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensubu sivil ve askerlerin yönettiği, 251 insanımızın hayatını kaybettiği ve üç bine yakın insanımızın yaralanarak gazi olduğu bir darbe girişimi yaşadı. Bu girişimin yaşandığı tarihlerde Türkiye PKK ve DEAŞ terörü ile mücadele etmekte ve iç savaş yaşayan komşularından gelen tehditlerle uğraşmaktaydı. Darbe girişimi Türk milletinin cesareti ve Cumhurbaşkanı'nın liderliği ile bastırıldı ve 16 Temmuz sabahı darbe tehdidi atlatıldı. Ancak bu darbe girişiminin faili FETÖ'den kaynaklı tehditlerin ve diğer terör örgütlerinin saldırılarının kısa sürede bitmeyeceği ve uzun vadeli bir mücadelenin gerekliliği anlaşıldı. Bu sebeple olağan hukuk kuralları ile bertaraf edilmesi mümkün görünmeyen tehditlere karşı anayasal bir yöntem olan olağanüstü hal (OHAL) ilan edildi.

Bu iki yıllık süre boyunca hem yürütme hem de yargı kararlı ve güçlü bir mücadele sergilemiştir. Bakanlar Kurulu otuz iki adet OHAL kanun hükmünde kararnamesi (KHK) çıkarmış, bunlarla devletin FETÖ'den arındırılması önemli oranda tamamlanmış ve terörle mücadelede gerekli acil tedbirler alınmıştır. Ayrıca yargı organlarının yürüttüğü darbe girişimini aydınlatan soruşturmalar ve davaların önemli bir kısmı bitmiş ve Yargıtay tarafından onanarak kesinleşen davalar olmuştur.

İki yılın sonunda devlet OHAL olmadan da terörle mücadeleyi yürütebileceği sonucuna varmış ve OHAL'i kaldırmıştır. Ancak OHAL'in kalkması terörle mücadelenin bittiği anlamına gelmeyeceği için OHAL sonrası gerekli yasal düzenlemeler TBMM'ye sunulmuştur. Bu düzenlemelerin amacı OHAL'i olağan döneme taşımak değil terörle mücadele mevzuatının güçlendirilmesi ve yeni gelişmelere uyarlanmasıdır. Dolayısıyla bundan sonraki süreçte de –OHAL kalkmasına rağmen– tüm terör örgütlerine karşı güçlü mücadelenin devam edeceği söylenebilir.

Bu analizde öncelikle Türk Anayasası'na göre OHAL, sonuçları ve işleyişi ele alınmış, neden ilan edildiği üzerinde durulmuş, ardından iki yıllık OHAL süresi boyunca alınan tedbirler ve yapılan işlemler değerlendirilmiştir. Son olarak OHAL sonrası dönemde terörle mücadelenin daha başarılı yürütülmesi amacıyla yapılacak düzenlemelere değinilmiştir.

Bu analizde iki yıllık OHAL süresi boyunca alınan tedbirler ve yapılan işlemler değerlendirilerek OHAL sonrası dönemde terörle mücadelenin daha başarılı yürütülmesi amacıyla yapılacak düzenlemelere değinilmiştir.

GİRİŞ

Türkiye iki yıl önce, 15 Temmuz gecesi siyasi tarihinde darbe ve darbe girişimlerinin yeni ve kanlı bir örneğini yaşadı. Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) hiyerarşisi dışında olması sebebiyle 12 Eylül'den çok 27 Mayıs Darbesi'ne benzese de bu girişim sadece TSK'da değil tüm devlet kurumlarında örgütlenmiş, sivil uzantıları ve yurt dışı bağlantıları olan dini görünümlü bir örgüt tarafından yapılmış kendine özgü bir kalkışmaydı. Ayrıca ilk defa bu darbe girişiminde doğrudan sivil halk ve TBMM hedef alındı. TSK içerisindeki FETÖ mensuplarının başlattığı darbe girişimi öncelikle milletin kararlı tutumu ve cesareti ile Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın liderliği sayesinde bastırıldı. Bunların yanında hükümetin ve siyasi partilerin kararlı tavırları, TSK'nın önemli bir kısmının bu hareketi desteklememesi ve darbe girişimine karşı çıkması, polisin verdiği ağır kayıplara rağmen meşru hükümetin yanında durması, yargı ve medyanın milli irade ve demokrasiyenin yana tavır alması gibi birçok sebep bu kanlı girişimi başarısızlığa mahkum etti.

Yargı darbe girişimine etkin ve hızlı bir şekilde tepki göstermiştir ve henüz darbe girişimi devam ederken savcılıklar darbeye yönelik soruşturmalara başlamıştır. Bu soruşturmalardan elde edilenler ilk günlerden darbenin arkasında FETÖ'nün olduğunu ortaya koymuştur. Darbe-

nin arkasında bu terör örgütünün yer aldığı anlaşılmada özellikle 17-25 Aralık 2013'ten itibaren FETÖ'nün "Paralel Devlet Yapılanması" adı verilen kamu kurumlarındaki yasa dışı örgütlenmesiyle yürütülen mücadele etkili olmuştur. Bu sayede örgütün –TSK da dahil olmak üzere– hangi kurumlarda nasıl ve kimler üzerinden yapıldığı kısmen de olsa anlaşılmaya başlamıştır.

15 Temmuz darbe girişiminin niteliği, başarısızlık nedenleri ya da sonuçları ayrıntılı bir şekilde tartışıldı ve tartışılmaya devam ediyor. Ancak girişimin hemen ardından bu yapının silahlı bir terör örgütü olduğu, sivil halka ve Meclise uçaklar ve tanklar ile saldırmaktan kaçınmayacak kadar pervasızlaşabildiği, komutanları emir subayları, korumaları ve özel kalem müdürleri ile esir alacak kadar sinsi ve tehlikeli yöntemlerle çalıştıkları inkar edilemez bir gerçek olarak ortaya çıktı. Bu sebeple 15 Temmuz'un ertesinde idari ve yargısal süreçlerin bu gerçekler doğrultusunda yürütülmesi gerektiği ve FETÖ mensupları ya da destekçilerinin devletin tüm katmanlarından temizlenmesinin zorunluluğu herkes tarafından anlaşıldı.

Darbe sonrası süreçte öncelikle kamu düzeninin sağlanması ve darbeye kalkışanların etkisiz hale getirilmesi hedeflenmiş ve gecikmeksizin örgüt mensuplarının devlet içerisinde temizlenmesine başlanmıştır. TSK'dan sonra başta İstihbarat, yargı ve emniyet olmak üzere tüm kurumlardaki FETÖ mensupları hakkında idari ve yargısal süreçler işletilmiş ve acil bir tedbir olarak açığa alma işlemleri yapılmıştır. Ülkeden kaçmak isteyenlere karşı tedbirler ortaya konmuş, yurt dışı çıkışlara sınırlamalar getirilmiş, izinler iptal edilmiştir. Aynı süreçte vatandaşlar da bu mücadeleye destek olarak tüm şehirlerde günlerce meydanları ve kritik noktaları terk etmemiştir. Ancak bütün bunlar FETÖ ile yürütülmesi gereken mücadelede sadece bir başlangıçtır. Olağan dönem hukuk kuralları ve bu kuralların devlete tanıdığı yetkiler FETÖ ile mücadele için yeterli görülmediğinden OHAL ilan edilmiştir.

Bu analizde öncelikle Türk Anayasası'na göre OHAL'in konusu, sonuçları ve usulü ele alınmış, neden ilan edildiği üzerinde durulmuş, ardından iki yıllık OHAL süresi boyunca ortaya konan tedbirler ve yapılan işlemler değerlendirilmiştir. Son olarak OHAL sonrası dönemde terörle mücadelenin daha başarılı yürütülmesi amacıyla yapılacak düzenlemelere değinilmiştir.

15 TEMMUZ SONRASI OHAL İLANI VE GEREKÇELERİ

Alınan tüm bu tedbirlere rağmen karşılaşılan FETÖ tehdidine karşı daha güçlü mücadele edebilmek için darbe girişiminden beş gün sonra 20 Temmuz 2016'da yapılan Milli Güvenlik Kurulunun tavsiyesi doğrultusunda Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tüm yurttaki üç aylığına OHAL ilan etmiştir. Bu yöntemin tercih edilmesinin temel nedeni yaşanan tehdidin niteliği ve alınması gereken tedbirlerin kapsamı ile ilgilidir. Ancak neden OHAL ilan edildiğine geçmeden önce genel olarak olağanüstü yönetim usulleri ve bunların Türk hukuk sistemindeki yeri konusunda bazı açıklamalar yapmak gerekmektedir.

OHAL'in Anlamı ve Sonuçları

Olağanüstü yönetim usulleri devletin olağan dönem hukuk kuralları ile üstesinden gelemeyeceği bir tehdit ya da tehlike karşısında başvurduğu ve devletin yetkilerinin arttığı yönetim usulleridir. Hangi durumlarda olağanüstü yönetim usullerine başvurulacağı anayasalarda belirtilmişse de genel olarak bu yönetim usullerinin uygulamaya konulması için karşılaşılan tehdidin kamu düzeni veya devletin varlığı için çok ağır bir tehlike taşıması, önceden öngörülememesi ve geçici nitelikte olması gerekir.¹ Bu usullerde görülen temel

özellik devletin yetkilerinin ve özellikle takdiri yetkilerinin normal zamanlara göre genişlemesi ve bu sayede karşılaşılan tehdidin daha kolay bertaraf edilmesidir.

Olağanüstü yönetim usulleri anayasal organlar tarafından anayasada belirlenen ilkelerle ilan edilen ve yine anayasada yer alan kurallar çerçevesinde uygulanan yöntemlerdir. Olağanüstü yönetim usulleri demokrasi dışı, hukuksuz ve keyfi yönetimler anlamına gelmemektedir. Anayasal haklar, hukuk düzeni ve devletin tüm organlarının yargısal denetimi bu usullerde de yürürlükte. Ayrıca bu yöntemler tüm demokratik hukuk devletlerinin anayasalarında yer aldığı² gibi gerektiğinde bunlara başvurma konusunda tereddüt edilmediği görülmektedir. En son Fransa'da çeşitli terör saldırıları sebebiyle ilan edilen OHAL'in neredeyse iki yıla yakın sürdüğü görülmüştür. Türkiye'de darbe girişiminin olduğu 15 Temmuz 2016'da Fransa'nın Nice kentinde bir terör saldırısı yaşanmış ve OHAL altı ay daha uzatılmıştır. Fransa Anayasası'nın 16. ve 36. maddelerine dayanarak Cumhurbaşkanı tarafından 13 Kasım 2015'te ilan edilen OHAL kapsamında şu tedbirler alınmıştır:³

- Ülke çapında yüksek güvenlik uygulaması (kamusal alanlarda –okullar, üniversiteler, ulaşım terminalleri– ekstra yetkilere sahip çok daha fazla sayıda polis ve jandarma)
- Okul gezilerinin iptali ve okul gezileri amacıyla toplu taşıma kullanımının yasaklanması
- Sınırlarda daha sıkı kontroller, havalimanı ve tren garlarında kısıtlamalar
- Polise arama izni gerekmeksizin ev arama yetkisi

2. Örneğin Almanya Anayasası m. 80/a, Hollanda Anayasası m. 103, İspanya Anayasası m. 116, Portekiz Anayasası m. 19, Polonya Anayasası m. 228, Rusya Anayasası m. 88, Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası m. 37.

3. "France's State of Emergency Laws Explained in 90 Seconds", BBC, 19 Kasım 2015.

1. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, (Ekin Yayınları, Bursa: 2013), s. 378.

- Yetkili mercilere protesto ve miting yasaklama yetkisi
- Basın ve radyonun kontrolünü sağlama amaçlı düzenlemeler

Bunların yanında Fransa'da idari makamlara sokağa çıkma yasağı koyma gibi bazı yetkiler de tanınmaktadır.⁴

Benzer şekilde ABD'de Ferguson ve Baltimore şehirlerindeki gösteri ve protestolar karşısında kısa sürede OHAL kararı alınmış ve kamu düzenini sağlamak için çok çeşitli tedbirler uygulanmıştır. Almanya ve Belçika'da da tekil terör eylemlerine yönelik kısa süreli OHAL uygulamalarına gidildiği görülmüştür.⁵ Ayrıca belirtmek gerekir ki olağanüstü hallerde temel hakların nasıl sınırlandırılacağını düzenleyen 1982 Anayasası'nın 15. maddesi birebir Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden alınmıştır.⁶ Yani Türk hukuk sistemindeki OHAL'e ilişkin kuralların demokratik hukuk devletlerinden büyük bir farkı yoktur.

16 Nisan referandumu ile değişiklik yapılmadan önce 1982 Anayasası'na göre Türkiye'de

4. "What Does a 'State of Emergency' Mean in France?", France 24, 15 Kasım 2015.

5. "Avrupa'da OHAL", *Milliyet*, 23 Mart 2016; "Almanya'da Silahlı Saldırı! Münih'te OHAL İlan Edildi", *Star*, 22 Temmuz 2016.

6. 1982 Anayasası, m. 15: "Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz."; AİHS, m. 15: "1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme'de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir. 2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez. 3. Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir."

iki tür olağanüstü yönetim usulü vardı: OHAL ve sıkıyönetim. Öncelikle bu iki yönetim biçimi arasında sebep yönünden farklılık bulunmaktadır. OHAL için Anayasa'da iki farklı neden düzenlenmiştir: Birincisi 119. maddeye göre tabii afet, tehlikeli salgın hastalık veya ağır ekonomik bunalım halleri, ikincisi ise 120. maddeye göre yaygın şiddet hareketleri ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması halleridir.⁷ 20 Temmuz 2016'da ilan edilen OHAL ikinci kapsama dahildir ve 120. maddedeki sebeplere dayanmaktadır. Sıkıyönetim ise 122. maddeye göre OHAL'i gerektirenden daha vahim şiddet olaylarının ortaya çıkması halinde uygulanır. Sıkıyönetim usulü 16 Nisan referandumunda kabul edilen 6771 sayılı Anayasa değişikliği hakkındaki Kanun ile kaldırılmıştır. Buna göre artık hukuk sistemimizdeki tek olağanüstü yönetim usulü OHAL'dir.

Olağanüstü yönetim usullerine konu açısından bakıldığında ise OHAL ve sıkıyönetimin ikisinde de devletin yetkileri artmakta ve temel haklar olağan döneme göre daha fazla sınırlandırılmaktadır. Ancak sıkıyönetimde farklı olarak kolluk yetkileri askeri makamlara geçer (Sıkıyönetim Komutanlığı) ve sıkıyönetim mahkemeleri kurulur. İnisiyatif ve yetkiler askere geçeceği ve temel haklar ile ilgili daha geniş sınırlamalar ortaya çıkacağından 15 Temmuz sonrasında sıkıyönetim ilanı tercih edilmemiştir. OHAL'de kolluk yetkileri sivil otorite tarafından kullanılmakta ve yargı yetkisi –tabii hakim ilkesine uygun olarak– olağan adliye mahkemelerinde kalmaktadır.

1982 Anayasası'na göre cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan bakanlar kurulu yurdun

7. Madde 120: "Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir."

bir bölgesinde veya tümünde süresi altı ayı geçmemek üzere OHAL ilan edebilir. Bu karar *Resmi Gazete*'de yayımlanır ve hemen TBMM'nin onayına sunulur. Meclis OHAL süresini değiştirebilir, bakanlar kurulunun istemi üzerine her defasında dört ayı geçmemek üzere süreyi uzatabilir veya OHAL'i kaldırabilir. Yani OHAL kararı üzerindeki son sözü söyleme yetkisi Meclise aittir. Nitekim geçtiğimiz iki yıl boyunca Bakanlar Kurulunun talebi üzerine Meclis OHAL'i üçer aylık sürelerle yedi defa uzatmıştır.

OHAL'in gerektirdiği konularda cumhurbaşkanı başkanlığında toplanacak bakanlar kurulu TBMM'nin çıkaracağı yetki kanununa ihtiyaç olmaksızın KHK'lar çıkarabilecektir. Bu kararnamele yaşanan tehlike karşı hızlı ve etkili bir mücadeleye imkan sağlayacaktır. Bu uygulamanın TBMM'yi devre dışı bıraktığı iddia edilmektedir. Ancak Anayasa'ya göre bu kararnamele *Resmi Gazete*'de yayımlandığı gün TBMM'ye sunulmaktadır ve TBMM de bunlar üzerinde değiştirme, reddetme ve onaylama yetkisine sahiptir (m. 121/ son).⁸ Ayrıca bu tür OHAL kararnameleleri diğer demokratik hukuk devletlerinde de yer almakta ve gerektiğinde kullanılmaktadır.

OHAL'in en önemli sonucunun devletin yetkilerinin genişlemesi olduğunu belirttik. Bu yetkilerin neler olduğu ve nasıl kullanılacağı 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'nda düzenlenmiştir. Mevzuatımızda yer alan ancak normal zamanlarda uygulanmayan bu Kanun OHAL'in ilanı ile uygulanmaya başlar. Kanun'un 9. mad-

8. Anayasa'da TBMM'nin OHAL KHK'larını görüşmesi konusunda bağlayıcı bir süre yoktu. Nitekim çok uzun yıllar TBMM gündemine alınmayan ve hatta 1980'lerden kalan KHK'lar mevcuttur. 15 Temmuz sonrası çıkarılan OHAL KHK'ları ise anayasal bir zorunluluk olmamakla beraber TBMM'de görüşülmüş ve yasalaşmıştır. Ancak 16 Nisan 2017 referandumu ile kabul edilen Anayasa değişikliği ile OHAL'de çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin TBMM'de üç ay içerisinde görüşülmesi ve görüşülmediği takdirde kendiliğinden yürürlükten kalkması öngörülmüştür; Anayasa, m. 119/son: "Savaş ve mücbir sebeplerle Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanamaması hali hariç olmak üzere; olağanüstü hal sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri üç ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülür ve karara bağlanır. Aksi halde olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kendiliğinden yürürlükten kalkar."

desinde bulunan tedbirlerden bazıları şunlardır: belirli bölgelere girişi çıkışı yasaklamak, eğitim/öğretime ara vermek, OHAL hizmetlerinin yürütülmesi ile görevli personelin yıllık izinlerini sınırlamak veya kaldırmak, haberleşme araç ve gereçlerinden yararlanmak, halkın temel ihtiyaçlarına yönelik tedbirleri almak ve kara, deniz ve hava trafik düzenine ilişkin tedbirleri almak. Kanun'un 11. maddesi ise şiddet olayları sebebiyle ortaya konacak tedbirleri daha kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde düzenlemektedir. Sokağa çıkma yasağından kolluk güçlerinin arama ve el koyma yetkilerine, silah taşıma yasağından toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin sınırlandırılmasına kadar çeşitli tedbirler yer almaktadır. Ayrıca Kanun'daki bu düzenlemelerin yanında OHAL KHK'ları ile de çeşitli tedbirler öngörülebilecektir.

Olağanüstü yönetim usulleri anayasal organlar tarafından anayasada belirlenen ilkelerle ilan edilen ve yine anayasada yer alan kurallar çerçevesinde uygulanan yöntemlerdir.

Kanun'daki bu yetkilere rağmen iki yıllık süre boyunca OHAL'in sağladığı imkanlar vatandaşların günlük hayatını etkilemeyecek ya da zorlaştırmayacak şekilde FETÖ ile mücadeleyi kolaylaştıracak ve hızlandıracak tedbirlerle yürütüldü. Dönemin Başbakanı Binali Yıldırım'ın tabiri ile "OHAL millete değil devlete ilan edildi."⁹ Emniyet güçleri ile askerler arasında sıcak çatışmaların yaşandığı olaylardan sonra binlerce asker, polis, memur ya da sivil hakkındaki soruşturmaların sağlıklı yürütülmesi, kamu düzeninin sağlanması ve ekonomik yaşamın tekrar sağlıklı işleyebilmesi için gerekli, hızlı ve etkili tedbirler OHAL ile alındı ve yerine getirildi.

9. "Başbakan Binali Yıldırım'dan Açıklamalar", *Habertürk*, 23 Temmuz 2016.

Son olarak OHAL rejiminde kullanılacak bu yetkilerin hepsinin yargısal denetime tabi olduğunu belirtmek gerekir. OHAL makamlarının kararlarına karşı iptal davası açılabilceği gibi bu kararlardan doğan zararların tazmini için “tam yargı” davası da mümkündür. Ayrıca OHAL’de yürütmenin durdurulması kararı verilemeyeceğine dair kanun hükmü Anayasa Mahkemesi tarafından 1991’de iptal edilmiştir. Yani OHAL’de idarenin üzerindeki yargısal denetimin tam olduğu ve hukuk devleti açısından bir sakinca taşımadığı görülmektedir. Sadece OHAL KHK’ları Anayasa’ya göre Anayasa Mahkemesine götürülemez (m. 148). Ancak bu dönemde çıkarılan kararnameler TBMM’de kabul edilerek kanun haline dönüştürülmüş ve böylece Anayasa Mahkemesine dava yolu açılmıştır. Nitekim tüm kararnameler hakkında ana muhalefet partisi CHP’nin açtığı davalar şu anda Anayasa Mahkemesinin gündeminde beklemektedir.

OHAL İlan Edilmesinin Gerekçeleri

15 Temmuz darbe girişimi sadece TSK’da örgütlenmiş sınırlı bir askeri cunta tarafından değil devletin tüm kurumlarına sızmış son derece gizli ve sinsi bir örgüt tarafından gerçekleştirilmiştir. Onlarca yıldır TSK’ya sızan ve gizli faaliyetler yürüten bu yapının nerelere kadar uzandığı ve daha neler yapabileceği tam tespit edilebilmiş değildir. Sonradan hazırlanan iddianameler ve itiraflardan anlaşıldığı kadarıyla FETÖ 1970’lerin sonlarından başlayarak TSK başta olmak üzere kritik devlet kurumlarına yerleşmeye başlamıştır. Hatta 1980’lerin başında kitlesel olarak askeri liselere öğrenci yerleştirdiği açığa çıkmıştır. 1982 ve 1986’da iki defa soruları çalarak yerleşen öğrenciler tespit edilmiş ancak bu öğrenciler yaşları küçük olduğu için kazanılacakları düşünülerek ufak cezalarla affedilmiştir.¹⁰ İtiraf etmediği için

10. Genelkurmay Çatı İddianamesi olarak anılan ve Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının 3 Mart 2017 tarihli ve E.2017/7327 sayılı iddianamesi. Ayrıca bkz. İrfan Bozan, “Kritik Yıl 1986”, Aljazeera Türk, 20 Temmuz 2016.

atılan öğrenciler FETÖ’nün sivil yapılanmasında çeşitli görevler almış, affedilen askerlerin ise 15 Temmuz darbe girişiminde albay ve tuğgeneral rütbesi ile aktif rol aldığı görülmüştür. Yani devlet ihmale gelmeyecek ve nereye kadar uzandığı tam bilinmeyen bir örgütle karşı karşıya kalmıştır. Bu darbe girişimi sadece sayıları birkaç yüz ya da birkaç bin ile ifade edilen cuntacı askerlerin yaptığı bir eylem değildir.¹¹ Adeta bir ahtapot gibi devleti ve toplumu kuşatmış bir örgütle mücadele edilmesi gerekmektedir.

Ayrıca Genelkurmay Başkanı başta olmak üzere komuta kademesinin en güvendiği ve en yakın çalıştıkları kişiler –yardımcıları, emir subayları, yaverleri ve özel kalem müdürleri– tarafından esir edilmesi tehlikenin boyutunu ve sinsiğini göz önüne sermekteydi. Daha ilk günlerde medyaya yansıyan itiraflar¹² bu durumu göstermekteydi ve ilerleyen günlerde çok daha ciddi bilgilere ulaşılacağı anlaşılmaktaydı.¹³ FETÖ devlet kurumlarına kokusu ve rengi olmayan doğalgaz¹⁴ gibi sızmakta, onu fark etmeyen kurumlara yavaş yavaş yerleşmekte ve fark edildiğinde ise zaten kımıldayacak hali kalmamış kurumları tamamen ele geçirmekteydi.¹⁵ Bu sebeple devletin olağan dönem hukuk kurallarının üzerinde yetkilerle bir mücadeleye girişmesi gerekiyordu.

Bu örgütün taleplerine sorgusuz itaat edecek hakimler, savcılar, emniyet mensupları ve

11. 15 Temmuz 2018 itibarıyla FETÖ üyeliği sebebiyle TSK’dan ihraç edilen personel sayısı on beş bini aşmış durumdadır. Ayrıca bu sayının iki katına çıkma ve otuz bini bulması ihtimali üzerinde durulmaktadır. Bkz. Nedim Şener, “TSK’da 30 Bin FETÖ’cü”, *Posta*, 16 Temmuz 2018.

12. Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar’ın yaveri Yarbay Levent Türkkan 2011-2015 arasındaki genelkurmay başkanlarının odasına her gün dinleme cihazı koyduğunu, sonrasında bu işi başkalarının yaptığını itiraf etmiştir. Bkz. “Yaver Levent Türkkan İtiraf Etti”, *Hürriyet*, 22 Temmuz 2016.

13. BBC’nin haberine göre o tarihte henüz yeterince bilinmeyen ByLock programının FETÖ üyesi 40 bin kişi tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. Bkz. “Güvenlik Kaynağı: Gülen Örgütünün Şifreli Yazışma Mekanizması Deşifre Oldu”, BBC Türkçe, 20 Temmuz 2016.

14. Doğal gazın rengi ve kokusu yoktur. Konutlara verilmeden önce güvenlik amacıyla koku ve renk sağlayacak maddeler katılmaktadır.

15. “FETÖ Doğalgaz Gibi Öldürür”, NTV, 14 Temmuz 2018.

üst düzey kamu görevlileri olduğu görüldü. Darbe girişiminin merkezi olarak kullanılan Akıncı Hava Üssü'nde yakalanan ve TSK imamı olduğu düşünülen Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Adil Öksüz'ün hakimler tarafından her türlü risk göze alınarak serbest bırakılması ve sonrasında çıkartılan yakalama kararına rağmen sonuç alınamaması sorunun boyutunu göstermektedir. Bir diğer dikkat çekici örnek ise darbe girişiminin ertesi günü Akıncı Üssü'ne soruşturma kapsamında görevli olarak gelerek delilleri karartan ve sonrasında firar eden iki savcıdır.¹⁶ Bu örnekler bu tür mensupları olan bir örgütle mücadelenin zorluğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Darbe girişimi bastırıldıktan sonra devlette hızlı bir arındırma süreci başlamıştır. Ancak başarıya ulaşmasa da ülkeye büyük zararlar verebilecek sabotajlar ya da kamikaze türü saldırılar yapabilme ihtimali olan bu örgüt ile uzun süreli, ısrarlı ve kararlı bir mücadelenin gerekliliği anlaşılmıştır. İlerleyen aylarda Rusya Büyükelçisi Karlov'a yapılan suikast bu öngörüğü doğrulamıştır.

Ayrıca darbe girişimi öncesi ve sonrasında Türkiye FETÖ dışında yoğun bir terör tehdidi ile karşı karşıya idi. PKK'nın başlattığı hendek terörü yeni bastırılmış ancak PKK ve DEAŞ'ın şehirlerde yoğun canlı bomba saldırıları devam etmekteydi. Türkiye farklı tiplerdeki terör örgütlerinin saldırısı altındayken darbe girişimine maruz kalmıştı. Bütün bunların üzerine Suriye ve Irak'ta yaşanan otorite boşluğu ve iç savaş Türkiye için ciddi bir tehdit halini almıştı. Türkiye'nin bu tehditleri önlemek için müdahale etmesi gerekmiş ve önce Fırat Kalkanı sonra Zeytin Dalı hareketleri icra edildi. Bütün bu iç ve dış güvenlik tehditleri OHAL ilanını zorunlu kıldı ve anayasal bir yöntem olarak iki yıl boyunca OHAL uygulaması devam etti.

16. "Darbecilerin Savunmaları Yalan Üzerine Kurulu", Av. Hüseyin Aydın ile Röportaj, *Kriter*, Sayı: 16, (Eylül 2017).

OHAL'İN DÜZENLEYİCİ İŞLEMLERİ: OHAL KHK'LARI

1982 Anayasası'na Göre OHAL KHK'ları

Olağanüstü hallerde ortaya çıkan tehlikeyle daha hızlı ve etkin şekilde mücadele edilebilmesi için yürütme organına meclisin iznine ihtiyaç duymaksızın kanun gücünde düzenlemeler çıkarma yetkisi tanınmıştır. 1982 Anayasası'nda OHAL KHK'sı adı verilen bu düzenlemeler kanunlardan ve olağan dönem KHK'larından birçok yönden ayrılmaktadır. OHAL KHK'ları cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan bakanlar kurulu tarafından ve meclisin herhangi bir yetki kanununa ihtiyaç duymaksızın çıkarılır. Bu düzenlemelerle temel hak ve hürriyetlerin kullanılması sınırlandırılabilir ve hatta tamamen durdurulabilir. Ayrıca kanunlar ve olağan dönem KHK'larından farklı olarak Anayasa Mahkemesinin yargısal denetimine tabi değildir.

OHAL KHK'larının yürütme organına geniş bir düzenleme serbestisi tanıdığı açıktır. Ancak yine de bu düzenlemeler Anayasa tarafından belli sınırlandırmalara tabi tutulmuştur. Buna göre OHAL KHK'ları;

- Milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler aykırı olmamalıdır.
- Anayasa'nın 15. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan ve çekirdek haklar olarak isimlendirilen yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne aykırı tedbirler içeremez. Bu düzenlemeler ile kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz, suç ve cezalar geçmişe yürütülemez, suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.
- OHAL'in gerekli kıldığı konularda çıkarılabilir (mülga m. 121/3). Başka bir ifade ile işsiz konularda OHAL KHK'sı çıkarılamaz.

- *Resmi Gazete*'de yayımlandığı gün TBMM'nin onayına sunulur.

Görüldüğü üzere Anayasa OHAL KHK'ları ile yürütmeye sınırsız ve keyfi bir düzenleme yapma yetkisi tanımamıştır. Ancak bu sınırlamalar Anayasa'nın 148. maddesiyle kararnamelerin yargısal denetime kapatılması sonucunda etkisiz hale gelmiştir. Geriye sadece OHAL KHK'larının meclisin onayına sunulmasıyla TBMM'nin yapacağı siyasi denetim kalmaktadır. Anayasa kararnamelerin Meclisin onayına sunulacağını öngörmesine rağmen "bunların meclisçe onaylanmasına ilişkin süre ve usul"ün Meclis İçtüzüğü'nde düzenleneceğini belirtmiştir (mülga m. 121/3). İçtüzük ise 128. maddesinde OHAL KHK'larının "ivedilikle en geç otuz gün içinde karara bağlanacağı" nı düzenlemiş fakat bu hüküm bir yaptırıma bağlamamıştır.

OHAL'in ilan edildiği 20 Temmuz 2016'dan bugüne kadar geçen iki yıllık sürede Bakanlar Kurulu 32 OHAL KHK'sı çıkarmıştır.

Diğer bir ifadeyle otuz gün içinde Meclis tarafından görüşülüp karara bağlanmayan KHK'ların geçersiz sayılacağı gibi bir düzenleme getirilmemiştir. Yasama çoğunluğuna parlamenter sistemlerde hükümetin sahip olduğunu da düşünürsek meclisin OHAL KHK'ları üzerinde yapacağı siyasi denetimin etkisiz kaldığı söylenebilir. Ancak buna rağmen 15 Temmuz sonrası çıkarılan KHK'lar Meclis tarafından yasalaştırılmış ve böylece bunlar hakkında yargı denetiminin yolu açılmıştır. Söz konusu kanunlar hakkında ana muhalefet partisi CHP tarafından Anayasa Mahkemesine esas ve şekil açısından davalar açılmıştır. Şekil yönünden açılan davalar reddedilmiş, esas yönünden açılan davalar ise görülmeye devam etmektedir.

15 Temmuz Sonrası Çıkarılan OHAL KHK'ları

OHAL'in ilan edildiği 20 Temmuz 2016'dan bugüne kadar geçen iki yıllık sürede Bakanlar Kurulu otuz iki OHAL KHK'sı çıkarmıştır. İlki 23 Temmuz 2016'da yayımlanan KHK'ların bir kısmı gerçek ve tüzel kişilere yönelik alınan kamu görevinden ihraç etme, yurt dışına çıkış yasağı, mal varlığına el koyma, kayyum atanması ve kapatma gibi tedbirleri içermektedir. Ayrıca KHK'lar ile kanunlarda da değişiklik yapılmış ve birçok farklı alanda yeni düzenlemeler getirilmiştir. Kanunlardaki bazı değişikliklerin OHAL sürecinde geçerli olacağı ilgili KHK'da belirtilmiştir. Ancak yasalarda yapılan diğer düzenlemeler kalıcı olacak, bir başka deyişle OHAL'in kalkmasından sonra da varlığını koruyacaktır. Öte yandan zaten 701 sayılı son OHAL KHK'sı dışında çıkarılmış otuz bir KHK TBMM'de kabul edilerek yasalasılmış, hem yargısal denetime kavuşmuş hem de kalıcı hale gelmiştir.

667 Sayılı KHK

- FETÖ ile ilişkili olduğu değerlendirilen özel eğitim ve sağlık kuruluşlarından vakıf ve sendikalara uzanan bir yelpazede 2 bin 300'den fazla özel kurum kapatılmıştır.
- KHK listelerinde yer almayan benzer nitelikte kurum ve kuruluşların da ilgili bakanlıklarca faaliyetine son verileceği hükme bağlanmıştır.
- Başta yargı mensupları olmak üzere kamu kurumlarından yapılacak ihraçların nasıl gerçekleştirileceği düzenlenmiştir.
- OHAL'in devamı süresince belli suçlar bakımından;
 - Gözaltı süresinin üst sınırı 30 güne çıkarılmıştır.
 - Tutuklu kişilerin avukatları ile olan görüşmelerinin savcılık kararıyla kayıt altına alınabilmesi sağlanmıştır.

- İfade alma ve sorgu sırasında veya duruşmada en çok üç avukatın hazır bulunabileceği kabul edilmiştir.

668 Sayılı KHK

- FETÖ ile ilişkisi tespit edilen 1.600'den fazla TSK personeli meslekten çıkarılmıştır.
- 131 basın yayın ve medya kuruluşu kapatılmış, bu kuruluşlara ait taşınır ve taşınmaz mallar hazineye devredilmiştir.
- Arama, el koyma ve tutuklama gibi adli tedbirlerin daha hızlı ve etkin uygulanabilmesini sağlayacak düzenlemeler yapılmıştır.
- KHK'nın 3. maddesinde Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki (CMK) tutukluluğa itirazın mahkeme tarafından incelenme süresi üç günden on güne çıkarılmıştır. Tahliye taleplerinin ise şüpheli veya müdafii dinlenmeksizin dosya üzerinden inceleneyeceği belirtilmiştir.

669 Sayılı KHK

- FETÖ aidiyeti, iltisakı veya irtibatı belirlenen 1.389 kişi askerlik mesleğinden ihraç edilmiştir.
- Kuvvet komutanlıkları Milli Savunma Bakanlığına bağlanmıştır.
- Cumhurbaşkanı ve başbakanın gerekli görmesi halinde kuvvet komutanları ve onlara bağlı kişilerden doğrudan bilgi isteyebileceği, komutanlara doğrudan emir verebileceği ve verilen emrin herhangi bir makamdan onay alınmaksızın derhal yerine getirileceği hükme bağlanmıştır.
- Yüksek Askeri Şuranın sivil ağırlıkta bir üye dağılımına sahip olması sağlanmıştır.

- Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde kurmay subay yetiştirmek maksatlı enstitülerden, kara, deniz ve hava harp okullarından, astsubay meslek yüksekokullarından oluşan Milli Savunma Üniversitesi adıyla yeni bir üniversite kurulmuştur.
- Gülhane Askeri Tıp Akademisi ve askeri hastaneler Sağlık Bakanlığı ve Sağlık Bilimleri Üniversitesi'ne devredilmiştir.

670 Sayılı KHK

- TSK ve emniyet teşkilatı başta olmak üzere çeşitli kamu kurumlarında görev yapan personelden FETÖ ile ilişkisi olduğu değerlendirilen 2 bin 692 kişi ihraç edilmiştir.
- 2010 Kamu Personel Seçme Sınavı (KPSS) sorularını hukuka aykırı bir şekilde ele geçirdiği belirlenen kişilerin atamalarının iptal edileceği belirtilmiştir.

671 Sayılı KHK

- Genelkurmay başkanının yalnızca kara, deniz veya hava kuvvetleri komutanları arasından seçilmesi şartı kaldırılarak cumhurbaşkanınca tüm orgeneral ve oramiraller arasından atanabilmesinin önü açılmıştır.
- FETÖ'nün etkin olduğu kurumlardan Telemekünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) kapatılmıştır.
- İnfaz Kanunu'na geçici madde eklenerek salıverilme hükümlerinden yararlanabilmesi için infaz edilmesi gereken ceza oranı üçte ikiden yarısına düşürülmüş, denetimli serbestlikten faydalanabilmek için de koşullu salıverilmeye kalan süre bir yıldan iki yıla çıkarılmıştır.

672 Sayılı KHK

- Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlığı başta olmak üzere muhtelif kamu kurumlarında görev yapan yaklaşık 50 bin kamu personeli FETÖ bağlantısı sebebiyle meslekten ihraç edilmiştir.

673 Sayılı KHK

- Önceki kararnamelerle kapatılan 54 özel öğretim kuruluşu yeniden açılmıştır.
- Öğrenim görmesi için yurt dışına gönderilen ancak FETÖ ile bağlantısı tespit edilen 158 kişinin öğrencilikle ilişkisi kesilmiştir.

674 Sayılı KHK

- Belediye başkanı ve yardımcısı ile meclis üyelerinin terör ve terör örgütüne yataklık suçlarından görevden uzaklaştırılması veya tutuklanması durumunda yerlerine İçişleri Bakanlığı ya da Valilikçe atama yapılmasının önü açılmıştır.
- Valilerin terör ve şiddet olaylarına destek olmak amacıyla kullanılan belediye araçlarına el koyması öngörülmüştür.
- OHAL'in devamı süresince terör örgütleriyle ilişkisi nedeniyle CMK'nın 133. maddesi uyarınca şirketlere ve bu KHK'nın 13. maddesi gereğince varlıklara kayyum olarak Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) atanacağı düzenlenmiştir.

675 Sayılı KHK

- Terör örgütleri ile bağlantılı olduğu değerlendirilen 10 bin 131 kamu personelinin görevine son verilmiştir.
- Daha önce ihraç edilen 74 kamu görevlisi ise görevlerine iade edilmiştir.

- Yurt dışında öğrenim gören öğrencilerden FETÖ/PDY terör örgütü ile irtibatı tespit edilen 68 kişinin öğrencilikle ilişkisi kesilirken önceki kararnameler ile ilişkisi kesilen 25 öğrenciye hakları iade edilmiştir.
- 15 basın yayın organı kapatılmış, daha önceki kararnamelerle kapatılan dokuz basın yayın kurumu ise yeniden açılmıştır.
- Üniversite rektörlerinin atanmasında seçim usulü kaldırılmıştır.

676 Sayılı KHK

- Soruşturma ve kovuşturmaların etkinliğini sağlamak için yapılan yasal değişiklikler ile;
- Örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından adli süreçlere dahil olan şüpheli ve sanıkların duruşmalarında en çok üç avukatın hazır bulunabileceği,
- Gözaltındaki şüphelinin müdafii ile görüşme hakkının hakim kararıyla yirmi dört saat süreyle kısıtlanabileceği ve bu zaman zarfında ifade alınamayacağı hükme bağlanmıştır.
- İlegal örgütlerin kamuda yeniden yapılanmasını engellemek için devlet memuru olmak isteyen kişi hakkında güvenlik soruşturması ve/veya arşiv araştırması yapılmış olması şartı getirilmiştir.

677 Sayılı KHK

- Terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilen TSK, emniyet teşkilatı, belediyeler ve üniversiteler başta olmak üzere çeşitli kurumlarda görevli 15 bin 642 kamu personeli meslekten çıkarılmış aynı gerekçe ile 375 dernek ve dokuz basın yayın kuruluşu kapatılmıştır.

- Önceki kararnamelerle kapatılan 193 vakıf ve dernek ile bir özel sağlık kuruluşu yeniden açılmıştır. Ayrıca daha önce meslekten çıkarılan 155 kamu çalışanı görevlerine iade edilmiştir.

678 Sayılı KHK

- Ceza soruşturması kapsamında kayyum atanan şirketlerde kayyumluk yetkisi TMSF'ye devredilmiştir.
- Milli savunmaya, eski adı köy korucusu olan güvenlik korucularına ve TSK'nın personel ihtiyacını temin etmeye yönelik düzenlemeler yapılmış, ayrıca görevli olmadığı halde 15 Temmuz darbe girişimine karşı mücadele ederken şehit olanların çocukları ve kardeşlerinin askerlik yükümlülüğünden muaf tutulması sağlanmıştır.
- Daha önce kayyum ataması yapılmış mahalli idarelerde aksayan belediye hizmetinin başka bir belediye tarafından sağlanabileceği belirtilmiştir.
- Öte yandan iş uyuşmazlığı sonucu başlayacak bir grev ya da lokavt uygulaması Bakanlar Kurulu tarafından milli güvenliği, ulaşım hizmetlerini, ekonomik veya finansal istikrarı bozucu olarak nitelendirilirse altmış gün süreyle ertelenebilecektir.

679 Sayılı KHK

- Milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen 8 bin 393 kişi kamu görevinden ihraç edilmiştir.
- Daha önceki KHK'lar ile ihraç edilen 277 kişi görevlerine iade edilmiştir. Yurt dışında öğrenim gören ve öğrencilikle ilişkisi kesilen bir kişiye öğrencilik sıfatı yeniden verilmiştir.
- Milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen 83 dernek

kapatılmış ve daha önceki düzenlemelerle faaliyetine son verilen 7 dernek tekrar açılmıştır.

- Kapatılan 11 gazete yeniden açılmıştır.

680 Sayılı KHK

- Ceza yargılaması usulüne ilişkin değişiklikler yapılmıştır. Hakim ve savcılar ile valilerin soruşturulması ve kovuşturulması hükümleri yeniden düzenlenmiştir.
- Türk Ceza Kanunu'nun "Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar" başlıklı dördüncü bölümünde düzenlenen "devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak", "cumhurbaşkanına suikast" ile "meclisi ve hükümeti ortadan kaldırma" gibi bazı suçlar nedeniyle haklarında soruşturma veya kovuşturma yürütülen ve yabancı ülkede bulunması nedeniyle kendisine ulaşılamayan kişilerin Türk vatandaşlıklarına "Yurda dön" ilanına rağmen üç ay içinde yurda dönmemeleri halinde bakanlar kurulu kararıyla son verilecektir.

681 Sayılı KHK

- Genelkurmay ikinci başkanı, kuvvet komutanları ve ordu komutanlarının atanmasında genelkurmay başkanının teklifinin olması şartı kaldırılmıştır. Böylece üst düzey askeri yetkililerin atanmasında sivil irade tam ve doğrudan yetkili hale gelmiştir.
- Ayrıca daha önce Genelkurmay Başkanlığına belirlenen TSK'daki general-amiral kadroları Genelkurmay Başkanlığının görüşü alınarak Milli Savunma Bakanlığınca tespit edilebilecektir.

682 Sayılı KHK

- Emniyet Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik ve Jandarma Genel Komutanlığı perso-

neline ilişkin disiplin düzenlemeleri genel kolluk disiplin hükümleri çatısı altında toplanmıştır. Böylece Jandarma ve Sahil Güvenlik personeli 6413 sayılı TSK Disiplin Kanunu kapsamında çıkarılmıştır.

- Disiplinsizlik cezaları, disiplin amirleri ve kurulları ve soruşturma usulü ile ilgili hususlar düzenlenmiştir. İşkence yapmak kolluk personelinin devlet memurluğundan çıkarılması ile cezalandırılması gereken haller arasına alınmıştır.

683 Sayılı KHK

- Milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen 367 kişi kamu görevinden atılmıştır.
- Daha önce ihraç edilen 124 kişi görevlerine iade edilmiştir.
- Milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen iki medya kuruluşu kapatılmıştır.

684 Sayılı KHK

- İlk kararnamelerde soruşturmaların etkin bir şekilde yürütülmesi için bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden olan gözaltı süresi ve şüphelilerin müdafileriyle görüşmesi hususları yaşanan normalleşmeye uygun olarak yeniden ele alınmıştır. Buna göre milli güvenliği ilgilendiren suçlar, terör suçları ve toplu işlenen suçlar bakımından;
 - Otuz gün olan şüphelinin gözaltı süresinin üst sınırı yedi güne indirilmiştir. Ancak cumhuriyet savcısı delillerin toplanmasındaki güçlük veya şüpheli sayısının çokluğu nedeniyle gözaltı süresini yedi gün süreyle uzatabilir.
 - Ancak 684 sayılı KHK'nın yayım tarihi olan 23 Ocak'tan önce işlenen milli

güvenliği ilgilendiren suçlar, terör suçları ve toplu işlenen suçlar bakımından gözaltı süresinin üst sınırı en çok otuz gün olarak uygulanır.

- Önceki kararnameler ile gözaltındaki şüphelinin müdafii ile görüşme hakkının beş gün süreyle kısıtlanabileceğine ilişkin hüküm yürürlükten kaldırılmış, böylece eski düzenlemede olduğu gibi gözaltındaki terör suçu şüphelilerinin avukatlarıyla görüşmesi hakim kararıyla ve en fazla yirmi dört saat süreyle kısıtlanabilecektir.

685 Sayılı KHK

- KHK'lar ile tesis edilen işlemlere ilişkin itirazları değerlendirmek ve karara bağlamak üzere Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu kurulmuştur.

686 Sayılı KHK

- Milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen 4 bin 464 kişi kamu görevinden ihraç edilmiştir.
- Daha önce ihraç edilen 17 kişi görevlerine iade edilmiş, iki kişinin öğrencilik statüsü de geri verilmiştir.

687 Sayılı KHK

- Seçim yasaklarına uymayan özel televizyon kanallarına ceza verilmesini öngören kanun hükmü kaldırılmıştır.
- İstihdam teşvikleri ve öğrenci etüt merkezleri gibi farklı alanlarda düzenlemeler yapılmıştır.

688 Sayılı KHK

- İhraç edilen 416 kişi kamu kurumlarındaki görevlerine iade edilmiştir.

689 Sayılı KHK

- Milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen 3 bin 974 kişi kamu görevinden ihraç edilmiş, yurt dışında öğrenim gören 59 kişinin öğrencilikle ilişkisi kesilmiştir.
- İhraç edilen 236 kişi kamu kurumlarındaki görevlerine iade edilmiştir.
- Milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen iki medya kuruluşu, 14 dernek, 18 vakıf ve 13 sağlık kuruluşu kapatılmıştır. Daha önce faaliyetine son verilen 5 dernek ise yeniden açılmıştır.

690 Sayılı KHK

- Yargılama usullerine dair kanunlarda değişiklikler yapılmıştır.
- OHAL İşlemleri İnceleme Komisyonu'yla ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.
- Yabancı ülke adli veya idari makamlarınca verilen boşanma kararlarının şekli koşulların sağlanması ve Türk kamu düzenine açıkça aykırılık bulunmaması halinde doğrudan nüfus kütüğüne tescil edilebileceği düzenlenmiştir.
- Göçmen kaçakçılığı suçunda kullanılan araca "el koyma" usulü düzenlenmiştir.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu'nda değişiklikler yapılmış, TSK'dan ayrılma cezası verilmesini gerektiren disiplinlikler arasına "terör örgütleriyle ilişkisi olmak" eylemi de getirilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı tarafından milli güvenliğe tehdit oluşturan yapılarla ilişkili olduğu belirlenen yurt dışındaki yükseköğretim kurumları, enstitüler ve merkezlerden mezun olanların aldıkları diploma

ve derecelerin denklik işlemlerinin yapılmayacağı hükme bağlanmıştır.

691 Sayılı KHK

- Uçuş emniyetini etkileyebilecek nitelikteki tüm yapılara ait bilgilerin Harita Genel Komutanlığına gönderileceği hükme bağlanmıştır.
- Hukuk uyumsuzluklarında arabuluculuk yapacak kişiler ve bilirkişilerin seçiminde "terör örgütleriyle iltisaklı veya irtibatlı olmamak" şartı getirilmiştir.
- Terör örgütleri ve milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları anlaşılan ve askerlik yükümlülüğü olan kişilerin Milli Savunma Bakanlığınca belirlenecek esaslara göre askere alınabileceği hükmü getirilmiştir.
- İzinli olduğu durumlar hariç Türkiye dışında üç günden fazla bulunan askerler yabancı ülkeye kaçmış sayılacak ve bir seneden beş seneye kadar hapis cezasıyla cezalandırılabilir.
- TMSF ve kayyumlukla ilgili de çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

692 Sayılı KHK

- Milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen 7 bin 395 kişi kamu görevinden ihraç edilmiştir.
- İhraç edilen 312 kişi kamu kurumlarındaki görevlerine iade edilmiştir.
- Yurt dışında burslu olarak öğrenim gören dokuz öğrencinin bursları iptal edilerek öğrencilikle ilişkileri kesilmiştir. Bir öğrenci hakkında daha önce verilen ilişki kesme kararı ise kaldırılmıştır.
- FETÖ sanığı olan eski futbolcular Arif Erdem ve Hakan Şükür'e ait madalya ve ni-

şanlar milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları gerekçesiyle geri alınmıştır.

693 Sayılı KHK

- Milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen 928 kişi kamu görevinden ihraç edilmiş, üç medya kuruluşu ve üç dernek kapatılmıştır.
- Milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen on emekli tuğgeneralin rütbeleri alınmıştır.
- Daha önce ihraç edilen 60 kişi kamu kurumlarındaki görevlerine iade edilmiştir. Bir radyo, bir vakıf ve bir sağlık kuruluşu yeniden açılmıştır.

694 Sayılı KHK

- 5271 sayılı CMK'da değişiklikler yapılmıştır.
- Ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren işlerde azami tutukluluk süresi beş yıldan Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısım, Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümü'nde tanımlanan suçlar ve Terörle Mücadele Kanunu (TMK) kapsamına giren suçlarda yedi yıla çıkarılmıştır.
- Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığının hukuk hizmetleri hukuk sınıfına mensup subaylarca yürütülecektir.
- Milli İstihbarat Teşkilatının (MİT) yapısında Cumhurbaşkanlığına bağlanması olarak özetlenebilecek önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden bazıları şunlardır:
 - Daha önce MİT müsteşarının başkanlığını yürüttüğü Milli İstihbarat Ko-

ordinasyon Kuruluna cumhurbaşkanı başkanlık edecek.

- MİT müsteşarı hakkında soruşturma yapılması cumhurbaşkanının iznine bağlı olacak.
- Milli Savunma Bakanlığı ve TSK'da görev yapan personele ilişkin istihbarat hizmetleri MİT tarafından yürütülecek. MİT güvenlik soruşturması kapsamında Bakanlık ve TSK personeli hakkında kıta içinde veya dışında her türlü araştırma yapabilecek.
- 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nda suçluların iadesi veya takasına ilişkin önemli bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre Türk vatandaşı olmayan tutuklu ve hükümlüler "ırkı, etnik kökeni, dini, vatandaşlığı nedeniyle cezalandırılmayacağı, onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulmayacağı ya da işkence ve kötü muameleye maruz kalmayacağına ilişkin güvenceler bulunması kaydıyla, milli güvenliğin veya ülke menfaatlerinin gerektirdiği hallerde Dışişleri Bakanının talebi üzerine Adalet Bakanının teklifi ve Cumhurbaşkanının onayı ile" başka bir ülkeye iade edilebilecek veya başka bir ülkede tutuklu ya da hükümlü bulunanlar ile takas edilebilecek.

695 Sayılı KHK

- Milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen 2 bin 765 kişi kamu görevinden atılmış, daha önce ihraç edilen 115 kişi görevlerine iade edilmiştir.
- Yedi dernek, yedi vakıf, iki gazete ve bir özel sağlık kuruluşu kapatılmıştır. Bir vakıf yeniden açılmıştır.
- Yurt dışında burslu olarak öğrenim gören altı kişinin öğrencilikle ilişkisi kesilmiştir.

- Daha önce TSK'dan ayrılmış 22 kişinin rütbeleri alınmış, emekli kimlikleri iptal edilmiştir.

696 Sayılı KHK

- 137 maddeden oluşan bu KHK ile yargılama hukuku, eğitim, güvenlik ve çalışma hayatı gibi birçok farklı alanı düzenleyen kırk beşten fazla kanun ve KHK'da değişiklik yapılmıştır.
- Kamuda hizmet alımı sözleşmesi kapsamında çalışan işçilerin (taşeron işçileri) statüsü de düzenlenmiştir. KHK ile kamuda taşeron kapsamında çalışan 450 bin kişi sürekli işçi kadrosuna geçirilmiştir.
- Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu ile Şeker Kurumu kapatılmıştır.
- 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'a yapılan bir eklemeye TMK kapsamına giren suçlar nedeniyle tutuklu veya hükümlü bulunanların duruşmaya sevk nedeniyle ceza infaz kurumu dışına çıkarılmaları durumunda tek tip giysi giyecekleri hükme bağlanmıştır.

697 Sayılı KHK

- Terör örgütleri veya milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen 262 kişi kamu görevinden ihraç edilmiş, daha önce ihraç edilen 1.858 kişi görevlerine dönmüştür.
- Yurt dışında burslu olarak öğrenim gören ve daha önce çıkarılan KHK'larla öğrencilikle ilişkisi kesilen iki kişiye hakları iade edilmiştir.
- Daha önce TSK'dan ayrılmış beş kişinin rütbeleri alınmış, emekli kimlikleri iptal edilmiştir.

- Bir radyo ve bir televizyon kanalı kapatılmıştır.

701 Sayılı KHK

- Terör örgütleri veya milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen 18 bin 632 kişi kamu görevinden ihraç edilmiş, daha önce ihraç edilen 148 kişi görevlerine iade edilmiştir.
- Daha önce kurumlarından ayrılmış olan TSK'dan 324, Emniyet Genel Müdürlüğünden 1.167 ve jandarmadan 35 kişinin rütbeleri alınmış, emekli kimlikleri iptal edilmiştir.
- 12 dernek, üç gazete ve bir televizyon kanalı kapatılmıştır.
- Yurt dışında burslu olarak öğrenim gören bir kişinin öğrencilikle ilişkisi kesilmiştir.

OHAL süresince yayımlanan KHK'lar ve KHK'ların yetkilendirmesiyle ilgili kuruluşlar tarafından toplam 131 bin 163 kişi kamu görevinden ihraç edilmiştir. Toplam 4 bin 113 hakim ve savcı 667 sayılı KHK ile yetkilendirilen Hakim ve Savcılar Kurulu Genel Kurulu tarafından meslekten çıkarılmıştır. Bu sayıya yüksek mahkemeler tarafından ihraç edilen üyeler dahil değildir.

Öte yandan 685 sayılı KHK ile kurulan Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonuna 2018 Haziran sonuna kadar yapılan başvuru sayısı 108 bin 905'tir. Komisyon 21 bin 500 başvuruyu sonuçlandırarak nihai kararını verirken 87 bin 405 başvurunun incelemesi devam etmektedir. Sonuçlandırılan başvurulardan 1.300'ü için kabul, 18 bin 200'ü içinse ret kararı verilmiştir. 10 Temmuz 2018 itibarıyla OHAL komisyonu önünde bekleyen derdest dosya sayısı 84 bin 905'tir.¹⁷

17. "Rakamlarla 15 Temmuz", *Hürriyet*, 14 Temmuz 2018.

YARGININ FETÖ VE 15 TEMMUZ İLE MÜCADELESİ

OHAL'de yürütmenin yanı sıra yargı organının FETÖ ve 15 Temmuz darbe girişimi ile mücadelesi de etkin bir şekilde devam etmiştir. 13 Temmuz 2018 itibarıyla darbe girişimine yönelik 289 dava açılmıştır. Bu davaların 195'inde ilk derece yargılamalar tamamlanmış, nihai kararlar verilmiştir. Ayrıca bu davaların ikisinde verilen hükümler Yargıtay denetiminden de geçerek kesinleşmiştir. Yerel mahkemeler nezdindeki yargılamaları devam eden 94 dava bulunmaktadır. Ayrıca halen savcılık tarafından yürütülen bir soruşturma da vardır. Bugüne kadar açılan darbe davalarının neredeyse üçte ikisi sonuçlandırılmıştır. Devam eden davaların büyük bölümünde ise son aşamalara gelinmiştir. Genelkurmay Çatı Davası, Akıncı Davası, Cumhurbaşkanı Erdoğan'a Suikast Girişimi Davası ve İstanbul'daki Darbe Girişimi Ana Davası darbe girişimini ve darbenin arkasındaki örgütsel yapıyı aydınlatmaya yönelik yargılamalar olarak öne çıkmaktadır.

Darbe yargılamalarında 2 bin 150 sanık tutuklu olarak yargılanmaktadır. İlk derece yargılaması tamamlanan davalarda 734 sanık ağırlaştırılmış müebbet, 890 sanık müebbet ve 758 sanık bir yıl iki ay ile yirmi yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılmıştır. Yargılamalarda 2 bin 62 kişi beraat etmiştir. 607 kişi hakkında ise cezaya yer olmadığı kararı verilmiştir. Darbe davalarında haklarında karar verilen 4 bin 907 kişiden 2 bin 150'si mahkum olmuştur. Toplam sanık sayısı içinde beraat edenlerin oranı yüzde 42'dir. Darbe davalarına ilişkin yargısal süreç sanık sayılarının çokluğuna rağmen geçmiş dönemlerdeki ceza yargılamalarına kıyasla oldukça hızlı devam etmektedir. Örnek vermek gerekirse sadece 21 Nisan 2018'den 12 Temmuz 2018'e kadar geçen yaklaşık üç aylık sürede 57 davanın ilk derece mahkemelerindeki yargılaması sonuçlandırılmıştır.

Mahkumiyet ve beraat oranlarından görüldüğü üzere iddia edildiği gibi başta erler ve askeri öğrenciler olmak üzere sanıkların bir torbaya doldurulup topluca cezalandırılması söz konusu değildir. Yargı suçlu ile suçsuzu ayırmakta ve elde edilen deliller doğrultusunda suçluları cezalandırmaktadır.

OHAL döneminde darbe girişimi dışındaki FETÖ ile ilgili soruşturma ve kovuşturmalar da ivme kazanarak devam etmiştir. 10 Temmuz 2018'e kadar FETÖ ile ilgili 100 bin 661 soruşturma, 48 bin 390 dava açılmıştır. FETÖ'yle ilgili suçlardan ötürü cezaevlerinde 33 binden fazla tutuklu ve hükümlü bulunmaktadır.¹⁸

Darbe Davaları

Devam Eden Darbe Yargılamaları

15 Temmuz'a ilişkin açılan 95 davanın ilk derece mahkemeler nezdindeki yargılama süreci devam etmektedir. Bu davalar arasında darbe girişimi ve FETÖ'nün TSK'daki yapılanmasını açığa çıkarması nedeniyle Genelkurmay Çatı Davası, Akıncı Davası ve Kara Havacılık Komutanlığı Davası ön plana çıkmaktadır.¹⁹

Genelkurmay Çatı Davası

15 Temmuz darbe girişimini ve ordudaki FETÖ cuntasını aydınlatacak yargılamaların başında Genelkurmay Çatı ya da bilinen diğer ismiyle Darbe Ana Davası gelmektedir. Genelkurmay Karargahında yaşanan olayları ele alan davanın görülmesine 22 Mayıs 2017'de Ankara 17. Ağır Ceza Mahkemesinde başlanmıştır. Davada toplam 224 sanık yargılanmaktadır. Çatı davası darbenin planlaması, darbecilerin organize edilmesi ve Genelkurmay Başkanlığının işgal edilmesi fiillerine yoğunlaşmaktadır. Davaya temel olan iddianame ve yargılama süreci darbenin FETÖ'nün

18. "Rakamlarla 15 Temmuz".

19. Cem Duran Uzun, Mert Hüseyin Akgün ve Hasan Yücel, *İddianamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ*, (SETA Rapor, İstanbul: 2017).

TSK içerisinde örgütlediği “Yurtta Sulh Konseyi” adlı bir cunta tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur.

Eski Hava Kuvvetleri Komutanı Akın Öztürk, eski Genelkurmay Personel Plan ve Yönetim Daire Başkanı Mehmet Partigöç, eski Genelkurmay Personel Başkanı İlhan Talu, eski Genelkurmay Stratejik Dönüşüm Daire Başkanı Mehmet Dişli ve eski 4. Ana Jet Üssü Komutanı Hakan Evrim davanın önde gelen sanıkları arasındadır. Bugüne kadar 95 celsenin gerçekleştirildiği davada firariler dışında 211 sanık ilk savunmalarını yapmış, müşteki ve tanık beyanları ile duruşma savcısının esas hakkındaki mütalaası alınmıştır. Sanıkların son savunmalarının alındığı Genelkurmay Çatı Davası’nda Ekim 2018’de nihai kararın verilmesi beklenmektedir.²⁰

Akıncı Davası

15 Temmuz’a dair bir başka önemli yargılama darbenin merkez üssü haline getirilen Akıncı Üssü’ndeki olayları ele alan Akıncı Davası’dır. 1 Ağustos 2017’de ilk duruşması görülen Akıncı Davası FETÖ’nün sivil ve askeri yapılanması arasındaki ilişkileri aydınlatmaktadır. Dava özellikle 16 Temmuz sabahında Akıncı Üssü’nde askerlerle birlikte gözaltına alınan FETÖ’nün TSK’dan sorumlu sivil yöneticilerinin sanık olmaları yönüyle önem taşımaktadır. 460 sanıklı davada yargılanan ve FETÖ’nün darbe girişimini örgüt adına organize etmekle suçlanan sivil sanıklar Adil Öksüz, Kemal Batmaz, Hakan Çiçek, Nurettin Oruç ve Harun Biniştir.²¹ Adil Öksüz henüz yakalanamadığı için firari sanık konumundadır. Yaklaşık bir yıldır devam eden duruşmalarda önemli mesafe katedilmiş ve tüm sanıkların ilk

savunmaları alınmıştır. Dava müşteki beyanlarının alınmasıyla devam edecektir.²²

Sonuçlanan Darbe Yargılamaları

Darbe girişimine yönelik ilk nihai karar 5 Ocak 2017’de Erzurum’da verilmiştir. Bir albay ve bir binbaşı hakkında açılan davada Erzurum 2. Ağır Ceza Mahkemesi sanıkları “anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs” suçundan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırmıştır.²³ Sonuçlanan yargılamalar arasında Cumhurbaşkanı Erdoğan’a Suikast Girişimi Davası gibi darbe girişimini aydınlatan önemli bazı davalar da yer almaktadır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan’a

Suikast Girişimi Davası

Darbe girişimi sırasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a yönelik suikast girişimi ve iki polislin şehit edildiği saldırıya ilişkin olarak darbe teşebbüsünün hemen ardından soruşturma başlatılmış ve Muğla Cumhuriyet Başsavcılığınca yürütülen soruşturmanın ardından dört ay gibi kısa bir sürede iddianame hazırlanmıştır. Bir numaralı sanığı FETÖ lideri Fetullah Gülen olan davanın ilk duruşması 20 Şubat 2017’de yapılmış, yaklaşık bir yıl süren ilk derece yargılama süreci 4 Ekim 2017’de verilen nihai karar ile son bulmuştur.

Kararda 31 sanığa dörder ve üç sanığa birer defa ağırlaştırılmış müebbet, altı sanığa ise müebbet hapis cezası verilmiş ve sanıkların ikisi süreli hapis cezasına çarptırılmıştır. Davanın iki numaralı sanığı aynı zamanda Yurtta Sulh Konseyi’nin üyesi olmakla suçlanan ve Ankara’daki Darbe Çatı Davası’nın da sanıkları arasında yer alan eski Hava Kuvvetleri Komutanlığı Müstefer Hedef Analiz Yönetim Başkanı Tuğgeneral Gökhan Şahin Sönmezateştir. Suikast girişimini

20. “Yargı Önündeki Darbe Girişimi Davaları”, Anadolu Ajansı, 14 Temmuz 2018.

21. Bu kişilerin ayrıntılı profilleri ve haklarındaki suçlamalar için bkz. Fatma Sümer, “15 Temmuz’un Sivil Yönetici Sanıkları: İddialar, Deliller ve Savunmalar”, *SETA Analiz*, Sayı: 211, (Temmuz 2017).

22. “Yargı Önündeki Darbe Girişimi Davaları”.

23. “FETÖ’nün Darbe Girişimi Davalarında Bin 624 Sanığa Ömür Boyu Hapis”, TRT Haber, 15 Temmuz 2018.

planladığı belirtilen Sönmezateş'e dört kez ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilmiştir.

Davanın istinaf incelemesi İzmir Bölge Adliye Mahkemesi 2. Ceza Dairesi tarafından yapılmıştır. Mahkeme davanın önde gelen sanıklarından Gökhan Şahin Sönmezateş, Şükrü Seymen, Taner Berber ve Zekeriya Kuzu'nun da aralarında bulunduğu 37 sanık hakkında verilen ceza kararlarını onamıştır. Beş sanığın kararı ise bozulmuştur. Yerel mahkemenin "Cumhurbaşkanı'na suikast" suçundan beraat kararı verdiği sanıklar Haydar Murat Özden, Aydın Özısıcak, Murat Gösterit ve Ahmet Koçan'ı bu suçtan ayrı ayrı müebbet hapis cezasına çarptıran daire, Cenk Bahadır Avcı'ya ise "Cumhurbaşkanı'na suikasta yardım etmek" suçundan 12 yıl 6 ay hapis cezası vermiştir. Sanıklar Özısıcak, Gösterit ve Koçan, "kişiyi yerine getirdiği kamu görevi nedeniyle kasten öldürmek", "kasten öldürmeye teşebbüs", "nitelikli kasten yaralama" ve "kişiyi hürriyetinden yoksun kılmak" suçlarından ayrı ayrı ikişer kez müebbet ve toplam 35'er yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Davanın temyiz incelemesi Yargıtay tarafından yapılacak ve hükümler kesinleşecektir.²⁴

lanmıştır. Davada nihai karar 17 Nisan 2018'de verilirken eski tuğgeneraller Özkan Aydoğdu ve Eyyüp Gürler ile Tümgeneral Fethi Alpay'ın da aralarında bulunduğu 12 sanık "cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın öngördüğü düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs etmek" suçundan ağırlaştırılmış müebbet hapisle cezalandırılmıştır. FETÖ elebaşı Fetullah Gülen'in de aralarında bulunduğu 10 sanığın dosyasını ayıran mahkeme 2 sanığa da çeşitli suçlardan farklı sürelerde ağır hapis cezaları vermiştir.²⁵

OHAL'İN KALDIRILMASI VE DEVAM EDEN TERÖRLE MÜCADELE

18 Nisan 2018'de üç ay süre ile yedinci kez uzatılan OHAL Meclis tarafından yeniden uzatılmadığı için 18 Temmuz 2018'de kendiliğinden kalkmıştır. Her ne kadar hukuki bir yönetim usulü olsa da OHAL doğası gereği temel hak ve özgürlükleri kısıtlamakta ve idarenin takdiri yetkilerini olağan dönemlere kıyasla genişletmektedir. İhtiyaç duyulmadığı halde sürdürülen OHAL, KHK'lar sebebiyle Meclisin yasama fonksiyonunun zarar görmesine yol açabilir. Hukuk devleti ilkesinin önemli işlevlerinden biri vatandaşlar için hukuki öngörülebilirlik sağlamasıdır. Bir zorunluluk olmadığı halde OHAL'i sürdürmek hukuk devleti ilkesine ve dolayısıyla öngörülebilirliğe zarar verebilecektir. Şüphesiz böyle bir riskin gerçekleşmesi sosyal hayatı ve ekonomiyi de olumsuz yönde etkileyecektir. Bu nedenlerle OHAL'i ortaya çıkaran koşullardaki iyileşmelerin yürütme erki tarafından dikkate alınması ve OHAL'in uzatılmaması yerinde bir değerlendirme olmuştur.

Diğer taraftan OHAL'in ilan edilmesinin gerekçeleri olan FETÖ ve 15 Temmuz darbe girişimiyle mücadele devam etmekte, ilk günkü

OHAL'in ilan edilmesinin gerekçesi olan FETÖ ile mücadele devam etmekte, ilk günkü kadar ağır olmasa da anayasal düzene yönelik tehditler varlığını sürdürmektedir.

İstanbul Darbe Ana Davası

İstanbul'daki Darbe Ana Davası "Yurtta Sulh Konseyi" adlı cuntanın İstanbul yapılanmasını ele almıştır. İstanbul genelinde darbe girişimini planlayan, organize eden ve olay gecesi koordinasyonu sağlayan darbecilerle ilgili İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesindeki davada duruşmalar 29 Mayıs 2017'de başlamış ve 24 sanık yargı-

24. "FETÖ'nün Suikast Timi Güneş Yüzü Göremeyecek", Anadolu Ajansı, 12 Temmuz 2018.

25. "Son Dakika: FETÖ Ana Darbe Davasında Karar Verildi", *Sabah*, 17 Nisan 2018.

kadar ağır olmasa da anayasal düzene yönelik tehditler varlığını sürdürmektedir. Bu tehditler karşısında OHAL'in kalkışının herhangi bir zafiyyete yol açmaması için yasal düzenleme ihtiyacı doğmuştur. Bu bağlamda OHAL'in kalkmasının ardından adli soruşturma ve kovuşturmalar ile disiplin soruşturmaları bakımından gerekli olan hüküm ve tedbirleri içeren “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi”²⁶ 16 Temmuz 2018’de Meclisteki AK Parti grubu tarafından Meclis Başkanlığına sunulmuştur.

Olağan döneme geçiş sürecini düzenleyen ve 26 maddeden oluşan teklif ile;

- TMK’ye geçici madde eklenmiştir. Buna göre;
- Düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl süreyle Anayasa’nın 19. maddesindeki sınırlamaya uygun olarak “devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk suçları” ile TMK kapsamına giren suçlar veya örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar kapsamında işlenen suçlar bakımından gözaltı süresinin üst sınırı yirmi dört saatten kırk sekiz saate çıkarılmıştır. Gözaltı süreleri delillerin toplanmasındaki güçlük veya dosyanın kapsamlı olması nedeniyle Cumhuriyet savcısının iste mi üzerine yakalanan kişi dinlenilmek suretiyle sulh ceza hakimi tarafından en fazla iki defa uzatılabilecektir.
- Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında bu işlem Cumhuri-

yet savcısı veya Cumhuriyet savcısının yazılı emri üzerine kolluk tarafından yapılabilecektir.

- Tutukluluğa itiraz, tahliye talepleri ve tutukluluğun mahkeme tarafından resen incelenmesi usulleri yargılamanın hızlı bir şekilde tamamlanması amacı gözetilerek yeniden düzenlenmiştir. Buna göre tutukluluğa itiraz ve tahliye talepleri dosya üzerinden karara bağlanabilecektir.
- Tutukluluğun resen incelenmesi en geç 30’ar günlük sürelerle dosya üzerinden, 90’ar günlük sürelerle kişi veya müdafî dinlenilmek suretiyle resen yapılacaktır.
- Valiler kamu düzeni veya güvenliğinin sağlanması amacıyla;
- On beş günü geçmemek üzere ildeki belirli yerlere giriş ve çıkışı kamu düzeni ya da kamu güvenliğini bozabileceği şüphesi bulunan kişiler için sınırlayabilecektir.
- Belli yerlerde veya saatlerde kişilerin dolaşmalarını, toplanmalarını, araçların seyirlerini kısıtlayabilecek ve her çeşit silah ve merminin taşınmasını yasaklayabilecektir.
- Tehlikenin veya suç işlenmesinin önlenmesi amacıyla TSK personeline önleme araması yapma yetkisi getirilmiştir.
- Askeri mahallere giriş ve çıkışlarda yapılacak kontrol aramaları ve Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığında askerlik yapan erbaş ve erlerin üst ve eşya aramaları düzenlenmiştir.
- CMK’da yapılan değişiklikle askeri mahallerde yapılacak arama işlemlerinin askeri personel değil sivil adli kolluk görevlileri-

26. Kanun teklifi metni için bkz. “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi”, TBMM, 16 Temmuz 2018, www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-0001.pdf, (Erişim tarihi: 17 Temmuz 2018).

nin gerçekleştireceği hükme bağlanmıştır. Askeri mahallerde yapılacak el koyma işlemi de adli kolluk görevlileri tarafından yerine getirilecektir.

- Anayasa Mahkemesinin bir yıl önce verdiği karara uygun olarak 2911 sayılı Kanun'da yapılan değişiklikle toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergahının belirlenmesinde "genel asayiş bozmaması"nın yanında "vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırması" koşulu getirilmiştir.
- Açık yerlerdeki toplantılar ile yürüyüşlerin gece vaktinin başlamasıyla dağılması öngörülmüştür.
- MİT personelinin kimliğinin gizli tutulması amacıyla MİT'in tarafı olduğu hukuk uyuşmazlıklarında iş hukukunda dava şartı olarak öngörülen –zorunlu arabuluculuk da dahil olmak üzere– arabuluculuk usulünün uygulanmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca MİT yine gizlilik esası çerçevesinde 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun kapsamı dışına alınmıştır.
- Sıkıyönetim usulünü Anayasa'dan çıkaran 2017 Anayasa değişikliğine uyum amacıyla 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.
- AİHM'in ihlal kararı dışında dostane çözümler ve tek taraflı deklarasyonla sonuçlandırılan başvurular da "yargılamanın yenilenmesi" sebepleri arasına alınmıştır.
- Anayasa'daki disiplin sürecine ilişkin ilkelere ve savunma hakkı korunarak düzenlenmenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl süreyle geçerli olmak üzere terör örgütleri veya milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları değerlendirilen TSK, emniyet, jandarma teşkilatı personeli, yüksek yargı mensupları ve hakim

ve savcılarının ve diğer memurlar ile kamu işçilerinin meslekten çıkarılmaları usulü ve bunun hüküm ve sonuçları düzenlenmiştir.

- Terör örgütleri veya milli güvenliği tehdit eden yapılarla ilişkili oldukları gerekçesiyle hakkında inceleme ve soruşturma yürütülen kişiler ile bunların eş ve çocuklarına ilişkin olarak yetkili kurul, komisyon ve diğer mercilerce ihtiyaç duyulan, Bankacılık Kanunu uyarınca müşteri sırrı kapsamında kabul edilenler hariç, telekomünikasyon yoluyla iletişimin tespiti de dahil olmak üzere her türlü bilgi ve belge, kamu ve özel tüm kurum ve kuruluşlarca vakit geçirilmeksizin verilecektir.
- Bu kapsamda görevine son verilenler bir daha kamu hizmetinde istihdam edilemeyecek, doğrudan veya dolaylı olarak görevlendirilemeyecektir.
- 674 sayılı OHAL KHK'sıyla getirilen terör örgütlerine aidiyet, iltisak veya irtibat nedeniyle TMSF'nin kayyum olarak atanmasına ilişkin hüküm üç yıl daha uygulanacaktır.
- OHAL döneminde doğrudan KHK ile ihraç edilip Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonuna başvurusu kabul edilenler hakkında uygulanacak usul hükümleri yeniden düzenlenmiştir.

OHAL'in ilanından sonraki iki yıllık süreçte hem idari hem de yargı alanında FETÖ ile etkili bir mücadele yürütülmüş ve önemli sonuçlar alınmıştır. Ancak FETÖ tehdidinin bittiğini düşünmek mümkün değildir. Halen her gün basına yansıyan ve özellikle TSK odaklı FETÖ operasyonları kritik kurumlardaki temizliğin tamamen bitmediğini ve bir süre daha devam edeceğini göstermektedir. Ayrıca FETÖ mensuplarının belirlenip kamudan ihraç edilmesi ve yargı önüne çıkarılmasına rağmen bu kişilerin

ve örgütün tamamen çözülmediği görülmektedir. Hapishaneler ve yurt dışındaki mensupları başta olmak üzere FETÖ mensuplarının hala örgütlü hareket ettikleri, gelen talimatlara uydukları ve siyasi iklimin değişmesiyle eski güçlerine kavuşmayı bekledikleri anlaşılmaktadır. Gerçek bir pişmanlıkla örgütten ayrılmalar ve örgütün tüm yapılanmasının açığa çıkarılması hala mümkün olmamıştır.

Bütün bu sebeplerle FETÖ ile mücadeleyi yürüten kolluk güçleri ve yargı organları başta olmak üzere devletin OHAL koşullarında yetkilere ihtiyacı olmadığı değerlendirilse de birtakım yeni yetkilerle donatılması gerekmiştir. Söz konusu kanun teklifinin temel amacı bu ihtiyacı gidermektir. Bu analiz hazırlanırken teklif henüz TBMM'ye sunulmuş ve görüşmelerine başlanmamıştı. Dolayısıyla teklifteki tartışılan bazı hususların Komisyon veya Genel Kurulda değişme ihtimali mevcuttur.

SONUÇ

Türkiye iki yıl önce iç savaşlar içerisindeki son derece zor bir coğrafyada farklı ve tehlikeli terör tehditleri ile karşı karşıya iken bir askeri darbe girişimi yaşamıştır. Darbe girişimi milletin ve devletin büyük cesareti ve fedakarlığı ile bastırılmış ve 15 Temmuz'da kısa vadeli tehdit atlatılmıştır. Ancak bu darbe girişimi ve beraberinde devam eden terör sürecinin burada bitmeyeceği, uzun vadeli bir mücadele gerektirdiği görülmüştür. Bu sebeple devam eden ve büyüme ihtimali olan tehdidin olağan hukuk kuralları ile bertaraf edilmesinin mümkün olmayacağı değerlendirilmiştir ve hukuksal yöntemlerden birini teşkil eden OHAL yoluna başvurulmuştur. Sonuçta 20 Temmuz 2016'da ilan edilen OHAL yedi defa uzatılmış ve iki yıl boyunca uygulanmıştır.

Bu iki yıllık süre boyunca hem idari tedbirler alınmış hem de yargısal süreçler işletilmiştir. Bakanlar Kurulu otuz iki adet OHAL KHK'sı çıkarmış, bunlarla devletin FETÖ'den arındırılması önemli oranda tamamlanmış ve terörle mücadelede gerekli acil tedbirler alınmıştır. Ayrıca yargı organlarının yürüttüğü darbe girişimini aydınlatan soruşturma ve davalarda önemli ilerlemeler sağlanmış, sonuçlanan ve hatta Yargıtay tarafından onanarak kesinleşen davalar olmuştur. Ayrıca sanık sayıları yüzlerle ifade edildiği için uzayan kapsamlı ana davaların ortalama bir ceza yargılamasından daha hızlı bir şekilde bu yıl içerisinde tamamlanması beklenmektedir. Bu veriler bize iki yıllık süre içerisinde hem FETÖ hem de PKK ve diğer terör örgütlerine karşı etkili bir mücadele yürütüldüğünü ve belli bir aşamaya geldiğini göstermektedir.

İki yılın sonunda devlet OHAL'in sağladığı yetkiler olmadan da terörle mücadeleyi yürütebileceği sonucuna varmış ve OHAL'i kaldırmıştır. Ancak OHAL sonrası dönemde de devam edecek terörle mücadelenin gerektirdiği tedbirler unutulmamış ve gerekli yasal düzenlemeler TBMM'ye sunulmuştur. Bu düzenlemelerin amacı OHAL'i olağan döneme taşımak değil terörle mücadele mevzuatının güçlendirilmesi ve yeni gelişmelere uyarlanmasıdır. Dolayısıyla bundan sonraki süreçte de –OHAL kalkmasına rağmen– tüm terör örgütlerine karşı güçlü mücadelenin devam edeceği söylenebilir.

Türkiye 15 Temmuz 2016'da FETÖ mensubu sivil ve askerlerin yönettiği, 251 insanımızın hayatını kaybettiği ve üç bine yakın insanımızın yaralanarak gazi olduğu bir darbe girişimi yaşadı. Bu girişimin yaşandığı tarihlerde Türkiye PKK ve DEAŞ terörü ile mücadele etmekte ve iç savaş yaşayan komşularından gelen tehditlerle uğraşmaktaydı. Darbe girişimi Türk milletinin cesareti ve Cumhurbaşkanı'nın liderliği ile bastırıldı ve 16 Temmuz sabahı darbe tehdidi atlatıldı. Ancak bu darbe girişiminin faili FETÖ'den kaynaklı tehditlerin ve diğer terör örgütlerinin saldırılarının kısa sürede bitmeyeceği ve uzun vadeli bir mücadelenin gerekliliği anlaşıldı. Bu sebeple olağan hukuk kuralları ile bertaraf edilmesi mümkün görünmeyen tehditlere karşı anayasal bir yöntem olan olağanüstü hal (OHAL) ilan edildi.

Bu iki yıllık süre boyunca hem yürütme hem de yargı kararlı ve güçlü bir mücadele sergilemiştir. Bakanlar Kurulu otuz iki adet OHAL kanun hükmünde kararnamesi (KHK) çıkarmış, bunlarla devletin FETÖ'den arındırılması önemli oranda tamamlanmış ve terörle mücadelede gerekli acil tedbirler alınmıştır. Ayrıca yargı organlarının yürüttüğü darbe girişimini aydınlatan soruşturmalar ve davaların önemli bir kısmı bitmiş ve Yargıtay tarafından onanarak kesinleşen davalar olmuştur.

İki yılın sonunda devlet OHAL olmadan da terörle mücadeleyi yürütebileceği sonucuna varmış ve OHAL'i kaldırmıştır. Ancak OHAL'in kalkması terörle mücadelenin bittiği anlamına gelmeyeceği için OHAL sonrası gerekli yasal düzenlemeler TBMM'ye sunulmuştur. Bu düzenlemelerin amacı OHAL'i olağan döneme taşımak değil terörle mücadele mevzuatının güçlendirilmesi ve yeni gelişmelere uyarlanmasıdır. Dolayısıyla bundan sonraki süreçte de –OHAL kalkmasına rağmen– tüm terör örgütlerine karşı güçlü mücadelenin devam edeceği söylenebilir.

Bu analizde öncelikle Türk Anayasası'na göre OHAL, sonuçları ve işleyişi ele alınmış, neden ilan edildiği üzerinde durulmuş, ardından iki yıllık OHAL süresi boyunca alınan tedbirler ve yapılan işlemler değerlendirilmiştir. Son olarak OHAL sonrası dönemde terörle mücadelenin daha başarılı yürütülmesi amacıyla yapılacak düzenlemelere değinilmiştir.

